

A toronyőr macskája avagy

A szigetek érzékeny élővilága

A Stephen-szigeti világítótorony őre 1894-ben egy macskát szerzett be. A sziget élővilága számára ez az idegen állat okozta a tragédiát. Rövid idő alatt nem kevesebb, mint 11 kicsi, ökörszemszerű madarat fogott el. Mire kiderült róluk, hogy a tudomány számára új fajt képviseltek, a macska már a teljes állományt kiirtotta a szigeten

e l S Z I G E T e l ő d v e

A szigetek bennszülött élővilágának sérülékenységéről talán az egyik leg-hírhedtebb történet a Tasmán-tengert és a Csendes-óceánt összekötő Cook-szorosban fekvő aprócska földdarab-hoz, a Stephen-szigethez kötődik. Az alig egy négyzetkilométeres menedékhely Új-Zéland és egyben az egész világ legnagyobb hidasgyík- vagy más néven tuataraállományának szolgál lakhelyül. Több mint ötvenezer példány él itt, ami a teljes ismert egyedszámnak körülbelül a fele, miután a nagy szigetekről minden-honnan kipusztultak. Ezenkívül egy benn-szülött békafaj, egy gyíkfaj és egy külön-leges, óriási tücsökféle, egy wetafaj él még itt. A legnagyobb ritkaságot azonban még-sem ezek jelentették...

A szoros stratégiai fontosságú pontján fekvő szigeten már a múlt században építettek egy világítótornyot. Ennek műkö-detéséhez természetesen állandó személyzet kellett. El lehet képzelni, hogy az ilyenfajta szolgálat inkább jelentett száműzetést, mint érdekes munkát! 1894-ben a világító-torony-őr egy macskát szerzett be: ez az egyetlen állat jelentette számára a társasá-got. A sziget élővilága számára viszont ugyanez az idegen állat okozta a tragédiát. Rövid idő alatt nem kevesebb, mint 11 ki-csi, ökörszemszerű madarat fogott el, ame-lyekről hamarosan kiderült, hogy a tuda-mány számára új fajt képviseltek. A figye-lem azonban már elkésett: mire a leírás megszületett és netalántán a védelemre is gondolni lehetett volna, a macska már a tel-jes állományt kiirtotta a szigeten. Mind-össze néhány hétig tartott visszavonhatat-lanul eltörölni a Föld színéről azt, amit az evolúció, a földrajzi elzártág és a helyi vi-szonyokhoz való alkalmazkodás évezredek hosszú, aprólékos kiválogató munkájával megismételhetetlenül létrehozott.

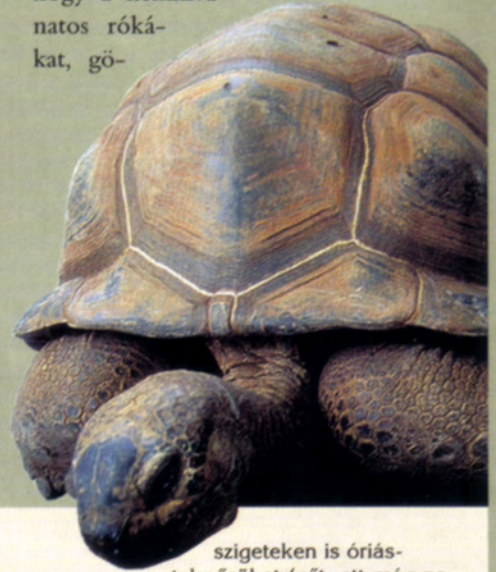
Nem ez az egyetlen példa arra, hogy a házimacska ragadozóként micsoda pusztí-tást tud véghez vinni abban a környe-zetben, ahol az ott honos élőlények nincse-nek felkészülve az ilyen gyors és hatékony ellenséggel szembeni védekezésre. Ausztrá-lia inkább nevezhető földrésznek, mint szigetnek, mégis éppen elég régóta elszigetel-tel, a többi kontinenstől leszakadva létezett ahhoz, hogy élővilága egészen kü-lönlegessé fejlődhessen. Ez az izoláció tette lehetővé azt, hogy az itt maradt állatok mintegy megrekedjenek az evolúció zsák-utcájában: hogy a náluk versenyképesebb,

sikeresebb társak hiányában fennmaradhas-sanak és a törzsfajlódás évmilliókkal ezelőt-ti állapotához hasonló képet mutassák.

A szigetkontinensen nem alakultak ki a modern, méhlepényes, ragadozó emlősök: a legfejlettebb csúcsragadozókat a tasmáni-ai erszényes ördög és a már szintén kipusz-tult erszényes farkas (avagy erszényes tigris) jelentették. Igazi, magányosan vadászó ra-gadozókká váltak viszont a gyíkok hatalmas képviselői, a varánuszok. A legnagyobb természetű óriás ausztrál varánusz, a *Varanus giganteus* farkával együtt a három métert is eléri, és a ritkás növényzetű, felsivatagos területeken a magányos farkashoz hason-lóan több négyzetkilométeres vadászterü-letet tart fenn. Ausztrália egyébként is a hullók kontinense: az előforduló több mint 760 faj a Föld teljes hullófajszámának mint-egy 12%-át képviseli. A túlnyomó többség persze kis természetű gyík: főként gekkók és szkinkek – utóbbiak a mi megszokott európai nyakörvesgyíkjaink szerepét és faj-gazdagságát mutatják.

A házimacska ezekre nézve is rendkívüli veszélyt jelent. A második herpetológiai világtalálkozásra, 1993-94 telén Dél-Ausztráliában, Adelaide-ben elretentő pél-daként kiállították egyetlen leölt macska gyomortartalmát: 39 darab kicsi, ritkaság-számba menő gyík volt benne, továbbá

néhány apró énekesmadár. Aki látott már a kertjében „bogarászó”, csak úgy kedvtelés-ből vadászgató cicust, az talán el tudja kép-zelni, milyen kárt okozhat egy ilyen tel-hetetlen, vérbeli ragadozó a számára szabad prédát jelentő, felkészületlen és védtelen áldozatokkal teli világban. Nem csoda te-hát, ha Dél-Ausztrália két legnevezetesebb védett területének, a Yookamurra és a Warrawong Wildlife Sanctuary-nak ala-pítója, a fanatikus Dr. John Wamsley ezt a célt tűzte ki maga elé: „adjuk vissza az ausztrál állatoknak földjük egy kis darab-ját!” A több ezer hektáros, ősi állapotuk-ban rekonstruált területeket három méter magas magafeszültségű kerítés veszi körül, hogy a nemkívá-natos róká-kat, gö-

Aldabrai óriásteknős

A Seychellekhez tartozó Aldabra szige-ten, az Indiai-óceánban honos ez a hatalmas szárazföldi teknősfaj, amely-nek Mauritiuson élt közeli rokonait a 17. században a holland hajósok szó szerint mind egy szálig megették. A szigetekre sokszor jellemző, hogy ellenségek hiányában egyes állatfajok hatalmas természetűre növekednek (a Sey-chelleken él például a legna-gyobb természetű ezerlábú is), s ez egymástól földrajzilag na-gyon távol eső helyeken is egyformán bekövetkezhet. Ezért találunk a Galápagos-

szigeteken is óriás-tek-nősöket (sőt, ott még na-gyobb a változatosságuk); de igaz ez a röpkeptelen madarakra is, amit a kihalt madagaszkári óriásmadár (*Aepyornis*) és a hozzá hasonló új-zélandi moa (*Dinornis*) érzékeltet.

rényeket, patkányokat, macskákat távol-tartsa. Maga Dr. Wamsley pedig tetőtől talpig saját maga által varrt, elvadult házimacskák bőréből készült bundába bújva vezet körbe birodalmában az éjszakai s-tára induló látogatókat...

Kefefarkú oposszum

Ami az egyik szigeten különleges, védelemre szoruló élőlény, az a másikon veszélyes kártevővé válhat. A kefefarkú oposszum vagy erszényes róka (*Trichosurus vulpecula*) Délkelet-Ausztrália védett, fán lakó erszényes állata. Elsősorban a száraz, ligetes eukaliptuszerdőket kedveli, ahol egyensúlyban él a körülötte lévő élőlényekkel; néha a városi parkokba is behúzódik, ahol a mi mókusainkhoz hasonlóan a lakosság által szívesen látott, kedvelt bundás állat. Nem így Új-Zélandon, ahová a szőrmeipar fellendítésének meg gondolatlan ötletével telepítették be! Mivel rajta kívül nem volt más, őshonos növényevő emlősállat, néhány év alatt az egész szigetországot meghódította, s ez rövid időn belül végzetessé vált a déli féltékére jellemző, csodálatos, lombhullató Notofagus-erdőkre. Falánkságával szinte letarolta a hatalmas erdőségeket, s manapság szervezett mérgezéssel, csapdázással is csak alig tudják egyed-számát megfelelően alacsony szintre visszaszorítani. Sűrűn láthatók az autó-utakon is elgázolva, prémjüket pedig olcsón lehet vásárolni, támogatva ezzel az új-zélandi természetvédelmet.

A dél- ausztráliai Yookamurra rezervátum elektromos kerítése a nemkívánatos ragadozókat tartja távol az olyan, kipu sztu lás szélén álló ritkaságoktól, mint az erszényes hangyász (*Myrmecobius fasciatus*).

A szigeteken – legyenek azok hatalmasak, mint Ausztrália, vagy aprócskák, mint a Mauritius melletti Kerek-sziget – az évezredek vagy évmilliók óta tartó elzártság révén csaknem minden esetben egyedülálló élővilág alakult ki. Az elszigeteltség, mint az élőlények terjedésének akadálya, nyilvánvaló oka egyes állatsoportok kü-

lönleges fejlődésének. Új-Zélandon például nincsenek be nnszülőtt emlősállatok, csak két denevér-faj – nyilván azért, mert ezek tudnak repülni. A Kerek-sziget különlegessége az a nyolc hüllő-faj, melyek közül hat az egész világon csak itt él, pedig légi úton alig 15 percre van innen a jóval nagyobb Mauritius; igaz, annak élővilága is

Kerek-sziget

A Mauritius melletti Kerek-szigetet valaha ébenfaerdő borította. Bár ezt a bútorgyártás céljaira kivágták, a sziget még mindig két endemikus kígyó- és négy gyík-fajnak ad otthont.

Élő kővület

A hidasgyík vagy tuatara mintegy 60 millió évvel ezelőtt kihalt hüllők ma élő leszármazottja, mely az elszigetelt Új-Zélandon szinte változatlan állapotban maradt fenn. Genetikai vizsgálatokkal két különálló faja (*Sphenodon punctatus* és *S. guentheri*) különíthető el. Napjainkban a behurcolt, idegen ragadozók miatt mindkettőt a kihalás veszélye fenyegeti.

90%-ban endemikus volt. A bennszülött, endemikus fauna kialakulásában tehát általában kiemelkedően jeleskednek a kevésbé mozgékony, nagy távolságokat megtenni rendszerint képtelen szárazföldi teknősök, gyíkok és kígyók, valamint a kisebb emlősök. Az ízeltlábúak, ezen belül a rovarok között is nyilván számtalan röpképtelen csoport magas endemikus arányt ér el; de ezekről legtöbbször alig tudunk valamit, s ha nincs szerencsénk, mára már ki is pusztultak – „halottak, mint a dodó”, ahogy az angol közmondás tartja.

A szigetek élővilágának jelentős részét a földrajzi felfedezések korának fáradhatatlan hajósai, tengerészei tizedelték meg – végül is érthető okokból, hiszen hosszú tengeri útjaik során szükségük volt élelemre, édesvízre, pihenőhelyre, s mi más nyújthatta

volna ezt megfelelőbben, mint az útjukba eső paradicsomi szigetek? A mauritiusi dodó, ez a pulyka nagyságú, röpképtelen galamb tehát, csakúgy mint rokonai, a Reunion szigeti dodó és a Rodriguez-szigeti remetemadár, valamint más „gyalogos”, földön fészkelő madarak, mint például a csak leírásokból ismert hatalmas, fekete mauritiusi papagáj, és persze a hajósok által szinte „élő konzervként” tonnaszám a fedélzetre cipelt óriásteknősök végül is a konyhaasztalon fejezték be a hosszú evolúciós előkészülettel indított, ám a „rámenősebb” versenytársakkal (főként az emberrel) szemben eredménytelennek bizonyult, alkalmazkodásképtelen pályafutásukat.

Dr. Korsós Zoltán

AKKLIMATIZÁCIÓS TÁRSASÁGOK

Szinte hihetetlen, hogy az emberi butaság milyen határtalan! Új-Zélandon mind a mai napig működnek ún. akklimatizációs társaságok, amelyeknek szülőkörű és a természet megértésétől teljesen távol eső gondolkodású, az országba bevándorló tagjai azon munkálkodnak, hogy választott környezetüket, új hazájukat úgymond otthonosabbá, kellemesebbé tegyék. Ez abban nyilvánul meg, hogy a természetvédelmi hatóságok minden erőfeszítése ellenére – hivatalosan vagy illegálisan – megpróbálnak újabb és újabb állatokat és növényeket betelepíteni a szigetországba, amely tevékenységnek természetesen – ahogy az elmúlt évszázadok példái mutatják – beláthatatlan következményei lehetnek. Hiszen először betelepítették az üregi nyulat, hogy legyen mire vadászni; aztán amikor az úgy elszaporodott, hogy már ők is utálni kezdték, betelepítették a menyétféléket, hogy azok majd megeszik a nyulat – természetesen azoknak „több eszük volt” ennél, és a két nagy szigetről az utolsó szálig kiirtották a ritka, bennszülött földön fészkelő madarakat. Az elmúlt években kísérleteztek a csincsillával, a mongúzzal, a fekete rigóval, a különféle angliai fűfélékkel stb., hogy „szebbé tegyék az unalmas, szegényes élővilágú Új-Zélandot”. Nekik köszönhető (meg néhány tyúkeszű európai uralkodó ajándékának), hogy a déli Alpok hegyeiben a zergétől a jávorszarvasig, a vapítól a pézsmaszarvasig mindenféle vadászható agancsos megtalálható.